

EN STEN PÅ PÆDAGOGENS VEJ...

Af førstelærer *Harald Bertelsen*

Der findes et begreb på grønlandsk, som kaldes igtôrneq. Det kan vanskeligt oversættes til dansk, men i ordbogen er verbalformen igtôrpoq oversat: undser sig, generer sig, er undselig, tør ikke.

Man skal ikke have været mange dage i Grønland for at have stiftet bekendtskab med fænomenet hos både børn og voksne, og man kan undres, røres eller irriteres efter temperament; men er man opdraget i den danske kulturkreds, står man uforstående over for det, indtil man har sat sig ind i den historiske baggrund.

Da der er tale om et folkekarakteristisk træk, har man lov at formode, at det har dybe rødder i den grønlandske kultur, og at det har tjent et samfundsnyttigt formål. Det lader også til at være tilfældet. Ganske vist kan man ikke efterforske, hvor langt tilbage det går, for det har givet været udbredt allerede, da Hans Egede kom til landet; men dermed kan vi vel også nok lade os nøje og i stedet se på, hvilket formål denne livsindstilling har tjent.

Det er nemt at forstå, at et menneske, der er tilbageholdende og genert, skal have meget stærke impulser for at træde offentligt frem og forsøge på reformationer eller sætte sig op mod dem, det står i underordnet autoritetsforhold til. For et folks sundhed vil en vis labilitet afvejet mod autoritetstro og loyalitet normalt være ønskeligt, således at forstå, at kulturelle fremskridt ofte har sit udspring i reaktion mod det bestående. Dette har imidlertid ikke været tilfældet med det gamle grønlandske samfund. I dette var samfundssind og disciplin en fundamental betingelse. Med den altafgørende betydning, fangererhvervet havde, var man ikke blot uhyre afhængig af naturen, men også af den enkelte fangers dygtighed, held og energi. Men det var en forudsætning for samfundets beståen, at fangeren underkastede sig de ældgamle partsregler og ikke pludselig begyndte at hævde et ejendomsforhold over for sin fangst, som kunne have medført, at nogle havde overflod, mens andre døde af sult.

I det mere kompliceret opbyggede samfund repræsenterer skattepligten en væsentlig del af individets samfundsmæssige forpligtelser, men på en upersonlig måde

som gør, at mange ikke føler skrupler ved at forsøge at unddrage sig disse. Den samme indstilling over for pligten til at sørge for, at gamle, syge, forældreløse og andre socialt handicappede fik deres del af fangsten, ville på de grønlandske bopladser tidligere have været katastrofal, hvorfor det var ønskeligt, at meget stærke bindinger over for det bestående samfund reproduceredes hos alle individer.

Og her træder igtôrneq ind i billedet. Når alle følte det rigtigt at forholde sig tilbageholdende og afstandtagende over for alt uvant lige fra barnsben, lå der heri en garanti for, at de samfundsmæssige forpligtelser, der påhvilede den enkelte, blev overholdt til punkt og prikke.

Sammenholder vi dette med qivítóq-troen, ser vi samtidig, hvorledes et subsidie-system i egentlig forstand overflødiggøres. Den der havde trang til at træde ud af fællesskabet og frigøre sig fra de hæmninger, igtôrneq-tabuet pålagde ham, havde alternativet enten at opkaste sig til fører på sit felt eller tage konsekvensen af et nederlag og gå til fjelds. Ved at gå til fjelds og blive qivítóq opnåede man forøvrigt også at få magt over sine bopladsfæller gennem de forestillinger om overnaturlige evner, som tillagdes fjeldgænger. Han kunne jo bl. a. flyve gennem luften ved at bøje det ene ben ind under sig og strække det andet frem, og bopladsfællerne vogtede sig for at gå ud efter mørkets frembrud, så længe mindet om fjeldgænger var frisk.

Set fra en samfundsmæssig synsvinkel var der noget sublimt i den magt, som fjeldgænger blev forlenet med, idet den trods alt kunne virke som en tilskyndelse for den, som allerede havde forskertset sin ret til at blive i samfundet, til at tage konsekvenserne af sine handlinger uden at nogen udøvende magt skulle mobiliseres som i vore dage, hvor politiet tilkaldes.

Det er interessant at følge, hvorledes det nuværende moderne retssystem brydes med det gamle. Endnu i de seneste år er der forekommet tilfælde, hvor politiet er blevet tilkaldt for at eftersøge personer, der er gået til fjelds som følge af handlinger, der tidligere ville have krævet dette, og at troen på fjeldgængerens overnaturlige magt stadig lever, kan man få knugende vidnesbyrd om, i særdeleshed når man opholder sig på udstederne.

Men det er jo ikke blot qivítóq-fænomenets grundlag, der er borte med nyordningen. Det samme turde siges at være tilfældet for igtôrneq's vedkommende, og da der ikke hører megen fantasi til at forestille sig, hvilke vanskeligheder det betyder for en sproglærer at have en flok elever, der ikke tør åbne munden for generthed, er der næppe nogen, som kan undres over, at jeg i sin tid satte stærkt ind på at fjerne igtôrneq's virkninger, da jeg begyndte at undervise i dansk i den grønlandske børneskole. Det må nok lige tilføjes, at det var i 1951, og at jeg var den første danske lærer i byen, og følgelig havde problemerne tættere ind på livet end de kolleger, som kom til senere.

Jeg hørte engang en læge sige hovedrystende til et spædbarn, der nøs: „Hvis du vidste, hvilken indviklet proces det er at nyse, så kunne du sikkert ikke!“ og havde jeg haft en klar forestilling om, hvilke vanskeligheder der skulle overvindes, før mine elever turde åbne sig for undervisningen, ja, så var der sikkert heller ikke blevet noget ud af det nys!

Netop på baggrund af børnenes egen afmålte og tilbageholdende adfærd i skolestuen, må jeg lange, gestikulerende, støjende væsen have virket chokerende fremmedartet på dem, når jeg stod og gøglede ved tavlen.

Selv om målet var mig klart fra begyndelsen: at løse op for børnene og frigøre dem for de hæmninger, som spærrede for sprogundervisningen, så var metodikken ikke gennemtænkt på forhånd, men udviklede sig efterhånden af situationen. Det vil føre for vidt og næppe have interesse i videre kredese at redegøre detaljeret for, hvordan jeg greb sagen an, men jeg kan nævne, at sang, rytmik og mimiske lege og øvelser var et sikkert brohovede for mine fremstød.

Heldet – og dygtige kolleger, som efterhånden kom til – var med mig, og de tider kom, hvor vi kunne gå og glæde os over, så frejdige vore børn var blevet, og jeg så allerede i ånden for mig, hvorledes disse børn en dag ville sende børn i skolen, som startede på en helt anden grund, end de selv havde gjort. Jeg havde det godt med mig selv og min samvittighed. Et stykke tid. Men en skønne dag hændte der det meget usædvanlige, at jeg fik besøg af en fader, som ikke bare var vred, men oven i købet viste det meget tydeligt. Hvad han var vred over, er denne beretning uvedkommende og angik iøvrigt heller ikke min person, men han måtte jo øjensynlig have tænkt, at jeg skulle heller ikke gå skud forbi, nu han havde fået lukket op for sluserne. Derfor fik jeg i forbifarten en salve for den forsyndelse, som øjensynlig var mest iøjnefaldende. Faderen sagde nogenlunde sådan: „... og hvad er det for en opførsel, du lærer vore børn? Når du og andre lærere går til skole, så kommer børnene løbende jer i møde, tager jer i hænderne, og følges med jer til skole. *Det ser ikke godt ud!*“ Så fulgte nogle formaninger om at lære børnene at opføre sig i skolen, som de skulle hjemme, hvorefter jeg iøvrigt ikke hørte resten af hans tale. Jeg var slået ud og tog tælling.

Ganske vist kom jeg på benene igen og fortsatte, men takterne var ikke mere de samme. Jeg var kommet til at tvivle på mig selv og mine gode hensigter, for jeg var overbevist om, at denne fader havde ikke bare udtrykt sin egen mening, der stod sikkert mange bag ham, som blot var for høflige til nogen sinde at ville give udtryk for en tilsvarende kritik. Ganske vist kunne mine anfægtelser ikke rokke ved overbevisningen om, at igtôrneq af udviklingsmæssige grunde bør trænges tilbage; men ved at fare for hårdt frem, satte jeg måske børnene i en konfliktsituation, som i det lange løb kan være skadelig på andre områder.

Tvivlen sidder der stadig, og derfor tør jeg ikke råde kolleger, der skal tage det samme arbejde op. Vi kan konstatere, at igtørneq ligger som en stor sten på pædagogens vej, og vi kan blive enige om, at det ville være dejligt, om den var væk. Men der er mange måder at fjerne den på; skal man forsøge at sprænge den væk, eller skal den lempes af vejen stille og langsomt, uden at de vejfarende egentlig lægger mærke til det?

